

INLEIDING

DE Dialect-Atlas van Vlaamsch-Brabant is het vierde deel van de Reeks Nederlandsche Dialect-atlassen onder leiding van Dr. E. Blancquaert, professor a. d. Universiteit te Gent.

Het in dit vierde deel bewerkte gebied grenst ten Westen aan het gebied van den atlas van Zuid-Oost-Vlaanderen (Dl. 2), ten Noord-Westen aan Klein-Brabant (Dl. 1). Het bevat niet alleen de overige Vlaamsche gemeenten van de provincie Brabant maar ook, in 't Noorden, een breede strook van de provincie Antwerpen; ten Oosten de grensstreek van Limburg en de Vlaamsche gemeenten rond Landen, in de provincie Luik; ten Zuiden grenst het aan het Romaansche taalgebied.

Onderhavige atlas is de vrucht van vijf jaar werk. Na in de jaren 1928 en 1929 op de meest hartelijke wijze samengewerkt te hebben aan den Dialect-Atlas van Zuid-Oost-Vlaanderen toog de leider van deze reeks aan het werk in Noord-Oost- en Zeeuwsch Vlaanderen, terwijl ik begon met enquêtes in Brabant. De hoop in denzelfden tijd klaar te komen bleek zich niet heelemaal te verwezenlijken. Het aantal opnemingen voor Vlaamsch-Brabant klom steeds hooger en bij het verschijnen van het Derde Deel, in 1935, bereikte ik de 189, terwijl de eerste drie deelen respectievelijk 59, 102, 142 plaatsen omvatten.

Talrijke oorzaken hebben ons het oorspronkelijke plan, dat beraamd was op 125 plaatsen, in hoofdzaak die met meer dan 2000 inwoners, doen wijzigen.

Van uit de Dendervallei rukte ik stilaan op naar de Brusselsche agglomeratie. Hier verplichtte me de n-apokopeeringslijn een grooter aantal plaatsen op te nemen, ook voor het Noorden van het bewerkte gebied, waar men diezelfde lijn terug vindt. Tusschen Leuven en Tienen bereikte ik de Uerdinger Linie en nogmaals kwamen een groot aantal plaatsen beneden de 2000 inwoners aan de beurt. Verder naar het Oosten toe, in de belangrijke overgangszone tusschen Brabant en Limburg en vooral in het Dietersche werd ik genoodzaakt bijna alle plaatsen op te nemen. Slechts hier en daar was het mogelijk enkele kleine plaatsen te laten ontglippen.

Met uitzondering van Overwinden (P. 170) en Kortijs (P. 295) werden alle gemeenten aan de taalgrens opgenomen. De afbakening van de taalgrens steunt op inlichtingen gevraagd bij de enquêtes en op persoonlijk onderzoek in het Nederlandsch én in het Romaansch grensgebied (Voor de omgeving van Landen in gezelschap van Dr. Fauville te Lincent). De taalgrens, aangeduid op de kaarten met een volle lijn, valt, vanaf Beert (O. 285), samen met de arrondissementsgrenzen tot Sluizen (P. 151, z. teksten, bl. 342), met uitzondering van de omgeving van Waterloo, Ter Hulpen, waar geen scherpe scheiding bestaat, wat op de kaarten aangeduid wordt door een kruisjeslijn. In het arrondissement Leuven behooren Zertrud-Lumay (P. 153), Opheilissem (P. 208), Neerheilisssem (P. 156) tot het Romaansch taalgebied. De kruisjeslijn te Sluizen wijst op een gemengd gebied en deze te Ezemaal (P. 166) op een splitsing van deze gemeente in Nederlandsch en Romaansch gebied (z. teksten,

bl. 342, 348 en 356). In de streek van Landen volgt de taalgrens de gemeentegrenzen van P. 167, 170, 211 en 212. Ten slotte in Limburg volgt ze de provinciegrens. Kortijs (P. 215) behoort tot het Nederlandsch taalgebied met neiging tot verfransching door huwelijken met inwoners uit het Romaansch gebied (vgl. met Outgaarden, bl. 346, taaltoestand).

Het onderzoek in de Brusselsche agglomeratie werd bemoeilijkt door het ontbreken van homogene taalgemeenschappen. Men kan hier de inwoners onder de volgende categorieën rangschikken : 1° De eentaligen : a) Walen, die zich vooral vestigen te Elsene, St.-Joost-ten-Noode, Vorst, Oudergem, Watermaal, St.-Gillis ; b) Franschsprekenden, wier ouders nog tweetalig waren ; c) Een deel der autochtonen, behorende tot de volksklas, die geen Fransch kennen ; d) Vlaamsche inwijkelingen, vooral te Anderlecht, Molenbeek, Jette, Schaarbeek ; 2° De tweetaligen : a) Een deel van de autochtonen die nog Vlaamsch spreken maar onderwijs genoten in het Fransch ; b) Kinderen van Vlaamsche inwijkelingen.

Van Brussel uit straalt nog steeds de invloed van het Brusselsch dialect, dat onverwoestbaar voortleeft en door de drommen werklieden, die dagelijks naar Brussel komen, tot in de landelijke gemeenten doordringt.

Om de homogeneiteit tusschen de verschillende deelen van deze reeks te verzekeren heb ik steeds met de meeste nauwgezetheid de door Professor Dr. E. Blancquaert in de deelen 1 en 2 vastgelegde methode gevolgd.

In alle bewerkte plaatsen mocht ik me steeds verheugen in de ruimste belangstelling.

In kleine landelijke gemeenten bleek het niet steeds mogelijk, ten gevolge van seizoenarbeid, over zegslieden van boven de twintig jaar te beschikken, en fungeerden, tot mijn volledige voldoening, in een aantal plaatsen, schooljongens van 12 tot 14 jaar als zegslieden. Deze methode werd ten deele reeds door Prof. Blancquaert in Zeeuwsch Vlaanderen gevolgd, en bood ook in mijn gebied absoluut geen bezwaar. Onze schoolgaande Brabantsche jeugd is uiterst dialectvast, immers ze hoort thuis, op straat, op de speelplaats niets dan dialect, het dialect is nog steeds haar eenige omgangstaal. Wel bleken voor schooljongens (echter ook dikwijls voor andere zegslieden) woorden als : haard, secuur, bode, schafttijd verouderd of niet gekend. Dit werd dan verholpen door het bijroepen van oudere zegslieden. Het aantal jonge zegslieden is nochtans betrekkelijk gering. Waar jongere en oudere generatie samen als zegslieden optraden en tusschen beide verschillen werden waargenomen werden deze zorgvuldig genoteerd (zie St.-Pieters-Leeuw 0.250).

Het vertalen der vragenlijst stiet nergens op noemenswaardige moeilijkheden. Steeds zorgden de zegslieden er zelf voor spontaan er op te wijzen of een woord als verouderd, zeldzaam, platter, enz... te beschouwen was. Ook, wat natuurlijk onvermijdelijk is naarmate het bewerkte gebied uitbreiding neemt, vielen hier en daar enkele woorden of uitdrukkingen weg. Bij de desbetreffende aanmerkingen in de Inleiding van den Atlas van Noord-Oost- en Zeeuwsch Vlaanderen voeg ik nog het volgende : *kaatsen* (zin n^r 58) — In een uitgestrekt gebied kent men dit woord niet. De zegslieden vertalen door : *met den bal spelen*. In enkele plaatsen gebruikt men nog *kaatsbal* in de betekenis van *stuiter*. *Ovenpaal* (nr. 57), in een aantal plaatsen : *zwa* ; *kan* (nr. 70) werd bijna overal vervangen door : *pot* of *kruik* ; *mikken* (nr. 92) door *oozen*

of : *loozen* ; *Hij is op zijn punt* — *secur* (nr. 102) is op vele plaatsen onbekend ; terwille van den klank noteerde ik dan : *een punt* ; *blauw en grau* (nr. 131) werd dikwijls vervangen door : *paars en blauw* ; maar in een ander verband noteerde ik dan : bv. *grauw papier* ; *tremen* (nr. 129) luidde gewoonlijk : *berries* of : *boomen* ; nog sporadisch : *lappen* voor *naaien* (nr. 110) en *Pruisen* voor *Duitschers* (nr. 126). Alles samen een vijftiental woorden, een kleinigheid als men bedenkt dat de vragenlijst er ruim vijfhonderd bevat.

De kaart met haar verdeeling en nummering is een fragment op 1/160.000 van de grondkaart uit KLOEKE en GROOTAERS' HANDLEIDING. Eventueele afwijkingen en aanvullingen komen overeen met de nieuwe bewerking van deze grondkaart, uitgevoerd in opdracht van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie te Brussel, en van de Dialectencommissie der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam door Dr. W. Pée en P. J. Meertens.

Behalve die van de bewerkte plaatsen werden langs de taalgrens ook een paar nummers van andere plaatsen aangebracht, om den lezer toe te laten zich gemakkelijk te oriënteren. Het zijn Zertrud-Lumay (P. 153), Opheilissem (P. 208), Neerheilissem (P. 156), Overwinden (210).

De plaatsnamen werden gespeld zooals in de lijst van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, gepubliceerd door Prof. H. J. Van de Wyer.

Aan de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie voor den steun, dien ze me verleende om mijn reiskosten te dekken, en aan de Universitaire Stichting, wier subsidie het publiceeren van dit werk mogelijk maakte betuig ik hier nogmaals mijn erkentelijkheid.

Mijn innige dank gaat naar den trouwen raadgever, den leider van deze reeks ; en naar de ruim zes honderd menschen, die als zegslieden of als plaatselijke medewerkers me steeds met de grootste bereidwilligheid hebben geholpen. Ik richt een bijzonder dankwoordje tot de HH. Jos. Philippen te Diest, Dr. Moens te Hoegaarden en Dr. Fauville te Lincen voor hun gastvrijheid en de geboden hulp bij het onderzoek van een groot aantal plaatsen in het Oosten van het bewerkte gebied en aan de taalgrens.

Ninove, September 1938.

H. VANGASSEN.